

KÖNYVESPOLC

ÍRÁSOK A HATÁRON TÚL MARADT BUKOVINAI SZÉKELYEKRŐL

A bukovinai székelyek Istensegíts, Fogadjisten, Hadikfalva, Józseffalva és Andrásfalva nevű települései 1777 és 1786 között jöttek létre Bukovinában. Lakói főleg földműveléssel és állattartással foglalkoztak, de a földek egy idő után elaprózódtak, és egyre kevésbé tudták biztosítani a székelyek megélhetését. Az adatok szerint az öt faluban a XIX. század második felében már sok volt a földdel alig, vagy egyáltalán nem rendelkező lakos. Ezért rendszeresen jártak Moldvába mezőgazdasági idénymunkára, amelynek időtartama a munka fajtájától függött, és akár 9 hónapig is tarthatott. Ezért a XIX. század végén már gyakran fölmerült a bukovinai székelyek áttelepítésének a javaslata. 1883-ban körülbelül 3000 ember került az Al-Dunához, itt Hertelendyfalva, Székelykeve és Sándoregyháza települések lakói lettek. A bukovinai magyar falvakból való kitelepülés a XIX. század végén tovább folytatódott. Ekkor több, ma már Romániához tartozó településre költöztek. Az adatok szerint 1887-ben az Arad megyei Gyorokra 125 család ment, 1888 és 1892 között, majd 1910-ben a Hunyad megyei Dévára 681 fő, 1892-ben Vajdahunyadra 93, 1910-ben Sztrigyszentgyörgyre 259, Csernakeresztúrra 623 székely települt. A Temes megyei Babsára, a Szolnok-Doboka megyei Vicére és a Beszterce-Naszód megyei Magyarnemegyére is kerültek székelyek, de ők itt kevésbé tudtak meggyökerezni és szétszéledtek. 1905-ben Marosludasra 98 főt, Bihar-diószegre öt székely családot telepítettek. Marosludas mellett 1902 és 1905 között négy telep jött létre (Andrássy-, Eczken-, Albis- és Belső-telep), de ezek közül csak az Andrássy- és Eczken-telepekre kerültek bukovinai székelyek. A XX. század első felében Kanadába, Brazíliába, Argentínába is mentek bukovinai székelyek.

A Bukovinában maradtakat 1941 tavaszán a Magyarországhoz csatolt Bácskába telepítették. Megkapták a magyar állampolgárságot és gazdálkodni kezdtek. Ez a telepítés azonban nem jelentett kielégítő megoldást a bukovinai székelyek életére, Bácskában ugyanis kitelepített dobrovoljacok házait kapták meg, akiket még az első világháborút követően költöztettek oda. A székelyeknek 1944-ben menekülniük kellett, mert a bácskai partizánok vették át a hatalmat a területen. 1945-ben Magyarországon az akkor kitelepített, vagy kitelepítésre ítélt németek házait kapták meg Tolna, Baranya és Bács-Kiskun megyében. A Völgységbe (Aparhant, Bonyhád, Bonyhádvarasd, Cikó, Felsőnána, Györe, Izmény, Kakasd, Kéty, Kisdorog, Kismányok, Kisvejke, Lengyel, Majos, Mőcsény, Mucsfa, Nagymányok, Nagyvejke, Tabód, Tevel, Závod, Zomba), a Tolnai-Hegyhátra (Diósberény, Dúzs, Hőgyész, Kalaznó, Varsád), Bátaszékre, Bács-Kiskun megyébe (Csátalja, Gara, Vaskút), Baranyába (Egyházaskozár, Hercegszabar/Székelyszabar, Hidas, Himesháza, Palotabozsok, Somberek, Véménd) kerültek. Időközben sokan a környékbeli nagyobb városokban találtak munkát (Bonyhádon, Szekszárdon, Pécsen, Pécsváradon, Mohácson), és 1956 után sokan költöztek Érdre is. A fenti adatok jól szemléltetik, hogy a bukovinai falvak itt nem alakultak újjá. Továbbá az 1945 utáni magyarországi változások miatt eltűnt a hagyományos paraszti életforma, ezzel együtt a bukovinai székelyek életformája is megváltozott. A határon túlra került bukovinai székelyek életét új lakóhelyükön újabb hatások érték. Nyelvüket és kultúrájukat a többségi nyelv és kultúra befolyásolja.

Mivel a bukovinai székelyek a XVIII. század végétől a XX. század közepéig az anyaországtól elkülönülve éltek, ezért elszakadtak az ott beszélt nyelvvaltozatoktól és az ottani kulturális változásoktól is. (A XIX. század második felében Bukovina két legnagyobb nemzetisége a román és a rutén volt, de mellettük például németek, zsidók, lipovánok, csehek és lengyelek is éltek ott.) Az elszigetelődés miatt már korán felkeltették a kutatók és más érdeklődők figyelmét. A mai Románia és Szerbia területére került székely csoportokról, majd az 1944 után Magyarországra került székelyekről többen is beszámoltak. Emellett a Bukovinából elkerült székelyekben is felmerült az az igény, hogy az új lakóhelyükön bemutassák a népcsoport jellegzetességeit, továbbá az utódaikkal és a környékbeliekkel is megismertessék a kultúrájukat. Az egyes bukovinai gyökerű csoportok tagjai, hagyományörzői találkozhatnak egymással a különféle bukovinai székely rendezvényeken, azonban a határon túli szerzők a népcsoport történetéről, kultúrájáról, hagyományairól megjelent írásai talán nem minden csoporthoz jutnak el. Az alábbiakban a mai Románia, Szerbia, Kanada és Brazília területére került bukovinai gyökerű székelyek nyelvéről és hagyományairól készült írásokat foglalom össze.

ROMÁNIA

Szabó Imre a dévai telepések kultúrájáról írt 1903-ban, 1904-ben, 1905-ben és 1909-ben. Ezek az írások a lakás és lakásberendezés, a népviselet, az ételek, a karácsonyi szokások és a háziipar ismertetői. Kolumbán Samu 1904-ben tette közzé a dévai székelyek körében gyűjtött babonás hiedelmeket, 1904-ben és 1906-ban a népdalokat. Később Zsók Béla népzene kutató, néprajzi író a Hunyad megyébe települt bukovinai székelyek körében kutatott az 1970-es évektől kezdődően. A népdalok, népmesék, néphagyományok elemeit gyűjtötte és publikálta. László János dévai telepes gazda a népcsoport történetét tanulmányozta, kéziratban terjedő, 1935-ös írását 2005-ben adták ki. László Gergely Pál 2010-ben jelentette meg a Hunyad megyébe telepedésről szóló írását. Az Andrásfalváról Csernakeresztúrra került Dávid Albertné Csobot Borbála önéletrajza Salamon Anikó gyűjteményében jelent meg 1979-ben. Pál Helén Csernakeresztúr helyneveiről a *Csernakeresztúr, Sándoregyháza és Székelykeve magyarjainak helynevei* című dolgozatában írt. A Marosludas közelébe települt bukovinai gyökerű székelyekről Fazekas István 2005-ben megjelentetett önéletrajzi írásában számolt be. Szekeres Adél *A marosludasi telepítés* című írása szintén ezekről a telepésekről szól, és 2001-ben jelent meg. Tóth Mária Orsolya *Az etnikus és szakrális tér kialakulása/kialakítása Andrásytelepen* című munkája 2018-ban jelent meg. Péntek János a *Magyar nyelv- és nyelvjárásszigetek* című írásában a Románia területén élő bukovinai gyökerű székelyekről is beszámolt.

SZERBIA

Penavin Olga és Matijevics Lajos több írása is az Al-Dunához került bukovinai székelyekkel foglalkozik. A nyelvjárás jellemzőit bemutató egyénileg írt dolgozataik mellett közösen jelentették meg *A jugoszláviai székelytelepek nyelvatlasza* és a *Székely szójegyzék* című munkájukat. Szintén Penavin Olga nevéhez kapcsolódik *A jugoszláviai magyar népmesék* című népmese gyűjtemény, melyben az Al-Dunához került székelyektől gyűjtött mesék is megtalálhatók. Nyelvjárás gyűjtést végzett Fazekas Tiborc Hertelendyfalván, kutatási eredményeit 1979-ben tette közzé. Fazekas Tiborc Hertelendyfalva, Sándoregyháza és Székelykeve keresztnéveiről írt munkái 1981-ben és 1990-ben jelentek meg. A nyelvészethez kapcsolódik Pál Helén *A magyar nyelv megmaradását és a nyelvcsere okozó tényezők a szerbiai Székelykevéen* című írása is. Helynevekkel foglalkozik Pál Helén *Csernakeresztúr,*

Sándoregyháza és Székelykeve magyarjainak helynevei című dolgozatában. Kiss Lajos és Bodor Anikó kiadványa *Az aldunai székelyek népdalai* címmel jelent meg, Ujváry Zoltán *Népdalok és balladák egy aldunai székely közösségből* című kötete 1968-ban. Botka József *Karácsony – Ünnepi kalendárium – vallási hagyományok – székelykevei népelet* című írása 1983-ból való. Galambos Tibor *Székelykeve falu történetét* írta meg. Péter László írása az Al-Dunához került székelyek történetéről 2008-ban jelent meg. Nagy Sívó Zoltán *Bukovina, mit vétettem?* című könyve Hertelendyfalva egykori tanítója írása 1999-ből való, majd 2003-ban újabb könyvet jelentetett meg *A főváros árnyékában: a vojlovicai székelyekről, másodízben* címmel. (Az Al-Dunához telepítésről szóló történeti adatokról lásd: Foki–Solymár–Szóts 2000.)

BRAZÍLIA

Erről a kitelepülésről Solymár Imre ír *A legtávolabbi bukovinai székely kirajzás: Boldogasszonyfalva, Brazília* című dolgozatában. Adatai szerint Brazíliába nem Bukovinából, hanem Sztrigyszentgyörgyről indultak (ahová Hadikfalváról, Józseffalváról és Istensegítről mentek). Az 1922–23-as São Paulo-i kivándorlásukhoz minden bizonnyal a letelepítés körüli problémák és a román földreformtól való félelmük vezetett. 1938-ban már 34 magyar család élt Boldogasszonyfalván, közülük hatan Hunyad megyéből érkeztek (Solymár 2000: 286–288.). Vajdahunyadról Argentínába is mentek, de az ő sorsukról nincsenek adatok (László J. 1935/2005: 119.). (A Brazíliába települtekről szóló történeti adatokról lásd: Foki–Solymár–Szóts 2000.)

KANADA

Paizs Ödön újságíró 1928-ban járt Kanadában, tapasztalatait a *Magyarok Kanadában* című könyvében jelentette meg. Útja során Bukovinából kivándorolt székelyekkel is találkozott, beszámolójában több helyen is megemlíti őket. Fábíán Margit 1996-ban járt a kanadai Reginában, 2007-ben számolt be az ott letelepedett bukovinai székelyekről. (Egyébként ír a Kanadába településről Kis-Várday Gyula, Oberding József György, László János és Sebestyén Ádám is.) A határon túlra került bukovinai székelyekről több összefoglaló jellegű munkában is olvashatunk, ezeket lásd az irodalomjegyzékben.

Pál Helén

IRODALOM

Botka József 1983: *Karácsony. Ünnepi kalendárium – vallási hagyományok – székelykevei népelet*. Római Katolikus Plébániahivatal, Kikinda.

Dávid Albertné Csobot Borbála 1979: *Önéletrajz*. In *Salamon Anikó* (szerk.): *Így teltek hónapok, évek... Öt életrajz*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest.

Fábíán Margit 2007: *A bukovinai magyarok Kanadában*. *Honismeret* 35. évfolyam 1. szám. 65–69.

Fazekas István 2005: *Hetedíziglen*. Bukovinai székely családi krónika. Polis Könyvkiadó, Kolozsvár.

Fazekas Tiborc 1979: *Archaikus és neológ vonások Hertelendyfalva (Vojlovica) mai magyar nyelvjárásában*. *Magyar Nyelv* LXXV. évfolyam 3. szám. 355–362.

Fazekas Tiborc 1981: *Hertelendyfalva és Sándoregyháza keresztnevei*. ELTE Magyar Nyelvészeti Tanszékcsoport Névkuató Munkaközössége, Budapest.

Fazekas Tiborc 1990: *Székelykeve (Skorenovac) keresztnevei, 1892–1980*. ELTE Magyar Nyelvészeti Tanszékcsoport Névkuató Közössége, Budapest.

Foki Ibolya–Solymár Imre–Szóts Zoltán 2000: Források a bukovinai székelyek történetének tanulmányozásához. Babits Kiadó, Szekszárd.

Galambos Tibor 2001: Székelykeve (Skorenovac). A falu története. Székelykevei Helyi Község–LO Press, Kovin.

Kiss Lajos–Bodor Anikó 1984: Az aldunai székelyek népdalai. A Magyar Nyelv, Irodalom és Hungarológiai Kutatások Intézete, Újvidék.

Kolumbán Samu 1904: Babonás hiedelmek a dévai csángóknál. Ethnographia 15. évfolyam. 35–42.

Kolumbán Samu 1904: A dévai csángók népdalaiból. Ethnographia 15. évfolyam. 462–474.

Kolumbán Samu 1906: A dévai csángók népdalaiból. (Újabb közlemény.) Ethnographia 17. évfolyam. 162–167.

László Gergely Pál 2010: Bukovinától Hunyad megyéig. A második kitelepedés százéves évfordulójára 1910–2010. Corvin Kiadó, Déva.

László János 1935/2005: A Bukovinában élő (élt) magyarság és kirajzásainak története 1762–től 1914-ig az első világháború kitöréséig. Kriterion Könyvkiadó, Kolozsvár.

Matijevics Lajos 1972: A -ka, -ke, -cska, -cske kicsinyítő képző használata Székelykeven. A Novi Sad-i Bölcsészeti Kar Évkönyve, XVI. évfolyam. 749–758.

Nagy György 1883: Emlékirat az aldunai munkálatokról és a bukovinai magyarok hazatelepítéséről. Várnai L. kiadása, Szeged.

Nagy Sívó Zoltán 1999: Bukovina, mit vétettem? Forum Kiadó, Újvidék (Novi Sad).

Nagy Sívó Zoltán 2003: A főváros árnyékában: a vojlovicai székelyekről, másodízben. Forum, Újvidék.

Oberding József György 1939: A bukovinai magyar népcsalád helyzete. Vándorló bukovinai magyarok. In Hitel Kolozsvár 1935–1944. Válogatta, a bevezető tanulmányt írta és a repertóriumot összeállította: *Záhony Éva*. II. kötet. Bethlen Gábor Könyvkiadó, Budapest. 1991. 93–118.

Paizs Ödön 1928 [? – évszám nélkül jelent meg]: Magyarok Kanadában. Athenaeum R. T., Budapest.

Penavin Olga 1972: Néhány szó a jugoszláviai székelytelepekről – különös tekintettel Székelykevére – (Skorenovac). In A Novi Sad-i Bölcsészeti Kar Évkönyve, XVI. évfolyam. 743–759.

Penavin Olga 1972: A ház, a ház berendezése, a főzés és étkezés Székelykeven. Az Újvidéki Bölcsészettudományi Kar Magyar Tanszékének kiadványa. Tanulmányok 5. Újvidék.

Penavin Olga 1980: Román jövevényszavak a jugoszláviai székelyek nyelvében. In *Imre Samu–Szathmári István–Szűts László* (szerk.): A magyar nyelv grammatikája: A magyar nyelvészek III. nemzetközi kongresszusának előadásai. Nyelvtudományi Értekezések 104. 633–640.

Penavin Olga–Matijevics Lajos 1978: A jugoszláviai székelytelepek nyelvatlasza. Magyar Nyelv, Irodalom és Hungarológiai Kutatások Intézete, Újvidék.

Penavin Olga–Matijevics Lajos 1980: Székely szójegyzék. Magyar Nyelv, Irodalom és Hungarológiai Kutatások Intézete, Újvidék.

Penavin Olga 1984: Jugoszláviai magyar népmesék. I–II. Akadémiai Kiadó–Forum Könyvkiadó, Budapest–Újvidék.

Péntek János 2005: Magyar nyelv- és nyelvjárásszigetek Romániában. Magyar Nyelv CI. évfolyam. 4. szám. 406–413.

Pál Helén 2008: Csernakeresztúr, Sándoregyháza és Székelykeve magyarjainak helynevei. Névtani Értesítő 30. 89–100.

Pál Helén 2009: A magyar nyelv megmaradását és a nyelvcsereét okozó tényezők a szerbi-ai Székelykevéen. In *Nádor Orsolya* (szerk.): A magyar mint európai és világnyelv. MANYE XVIII.: a XVIII. Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Kongresszus előadásai. Balassi Intézet, MANYE, Budapest. 847–852.

Péter László 2008: Vándorfecske hazatalál? Kalandozások Madéfalvától Bukovináig, Bukovinától az Al-Dunáig. Timp Kiadó, Budapest.

A. Sajti Enikő 1984: Székely telepítés és nemzetiségpolitika a Bácskában – 1941. Nemzeti-ségi füzetek 6. Akadémiai Kiadó, Budapest.

Sántha Alajos 1942: A bukovinai magyarok története. A szerző kiadása, Kolozsvár.

Sebestyén Ádám 1989: A bukovinai székelység tegnap és ma. Tolna Megyei Könyvtár, Szekszárd.

Solymár Imre 2000: A legtávolabbi bukovinai székely kirajzás: Boldogasszonyfalva, Brazília. In *Foki–Solymár–Szóts* 2000. 281–300.

Szabó Imre 1903: A dévai csángó-székely telepesek lakása és lakásberendezése. Néprajzi Értesítő 4. évfolyam. 1–2. szám. 208–221.

Szabó Imre 1904: A dévai csángó-székely népviselet és táplálkozás. Néprajzi Értesítő 5. évfolyam. 1–2. szám. 69–84.

Szabó Imre 1905: A dévai csángó-székelyek karácsonya. Néprajzi Értesítő 6. évfolyam. 12–24.

Szabó Imre 1909: Dévai székely-csángók házi ipara. Néprajzi Értesítő 10. évfolyam. 180–189.

Szekeres Adél 2001: A marosludasi telepítés (1902–1905). In *Pál-Antal Sándor* (szerk.): A Maros megyei magyarság történetéből. Tanulmányok. II. kötet. Mentor Könyvkiadó, Marosvásárhely.

Szócs Boldizsár 2005: Seregék szárnyán. Szócs Boldizsár meséi. Gyűjt. és az utószót írta: *Beszédes Valéria*. Szabadegyetem, Szabadka.

Tóth Mária Orsolya 2018: Az etnikus és szakrális tér kialakulása/kialakítása Andrásy-telepen. Erdélyi Múzeum 81. kötet. 2. szám. 116–126.

Ujváry Zoltán 1968: Népdalok és balladák egy aldunai székely közösségből. Közlemények a debreceni KLTE Néprajzi Intézetéből 21. Debrecen.

Zsók Béla 1993: Az egyszerű ember. Tréfás mesék a dévai (bukovinai székely) csángó telepről. Ion Creanga Könyvkiadó, Bukarest.

Zsók Béla 2000: Én mindig itthon voltam. Néprajzi írások Déváról. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest.

Zsók Béla további írásairól: https://hu.wikipedia.org/wiki/Zsók_Béla 2020.03.09.

